

ԵԿԵՂԵՑԻՆ-ՊԵՏՐՈՍԿԻՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շատ դարեր անցած են՝ յորմէհետէ այս խնդիրը կը յուզուի։ Որքա՞ն նամակներ փոխանակուած են Արեւմտեան պապերու և Արեւելեան պատրիարքներու միջև, այդ վերջը բժշկելու և Գրիստոնէութեան երկու մեծ կէսերուն միջև բացուած վիրը լեցնելու նպատակով։ Որքա՞ն աստուածաբանական գրուածներ, Միլին դարու ընթացքին խօսած են Արեւելեան—Օրիոտոքս և Հռոմէական—կաթոլիկ Եկեղեցիներու միջև վիճաբանութեան նիւթ եղած դաւանական կէտերու վրայ։ Որչա՞ք պատգամաւորներ ծովագնաց ճամբորդութեամբ զրկուած են, մեծ եռանդով փափաքուած միութեան վրայ բանակցելու համար։ Որքա՞ն տղ, աւագ, պատեհաբաններ և հալածանքներու պատճառ եղած են այդ խնդիրները։ Որքա՞ն ալ գայթակղութիւններ տեղի ունեցած են, որոնք ցանկալի էր, եթէ հնար ըլլար, մարդկութեան և եկեղեցւոյ պատմութեան էջերէն ջնջել, անհետացնել։ Միութեան սխալ իմացուած փափաք մը բռնութեան մղեց Լատինները, երբ Արեւելքի մէջ կը գտնուէին։ Բայց Արեւելեան Եկեղեցին աւելն կերպերով հալածած ատեններն, խնդրին լուծումը միշտ աւելի դժուարացուցին և գրեթէ անհնար դարձուցին։

Ասոր հակառակ, Արեւելեաններէն ալ ոմանք, միութիւնը յաջողցնելու համար Հռոմի գործածած միջոցներէն գայտացած, իրենք ալ Հռոմի հետ միութեան դիմողները հալածեցին, ինչպէս ըրաւ Ռուսիա, Լեհաստանը լարաբաժին ընիլէ ետքը։ Մինչև իսկ ժողովներ ալ եղան, յատկապէս այդ միութիւնը յաջողցնելու համար, որոնք Լատիններէն իրր տիեզերական ժողովներ կը նկատուին։ Որքա՞ն մեծոգի ջանքեր ալ եղան, Նոյնիսկ մեր օրերուն։ Ասով մէկտեղ, կ'երևի թէ բոլոր այդ աշխատութիւնները պարապի գացած են, և թէ Նոյնիսկ ապագային մէջ լաւագոյն արդիւնքի մը

յոյսը փակուած է մեր առջև։ Արդեօք այդ մասին ըստելիք նոր բան մը կա՞յ, որ ըսուած չըլլայ այդչափ դարեհուր մէջ, յորմէհետէ բաժանումը կը տիրէ։ Արդեօք տւելորդ չ'է՞ որոնք ու նորէն կրկնել այն բաները, որոնք այդչափ դարերէ ի վեր պարապ տեղ և ապարդիւն կերպով խօսուեցան։ Արդեօք ինք դարերէ ի վեր եղած աշխատութեանց ձախող հետեանքը, մէկ կամ միւս կողմին միութեան համար իրական փափաք կամ բարի կամք չ'ունենալէ՞ն առաջ կուգայ։

Ամէնչէն ալ համամիտ են յայտարարելու։ — Քրիստոնէութեան փրկութիւնը Արեւելքի և Արեւմուտքի միութենէն կախուած է։ Այս կերպով միայն՝ մեր օրերուն մէջ հնարաւոր կ'ըլլայ Բողոքականացի պետութիւններուն անհաւատութիւն քաղաքողներուն գէժ յաղթանակ տանիլ Քրիստոնէութեան մէջ։ Որովհետեւ կաթոլիկ տիեզերական Եկեղեցին աւելի մեծ հաղիւնակութեամբ ճոխացած կ'ըլլայ, եթէ այն երկու կէտերը, որոնք սկիզբէն Եկեղեցին կը կազմէին, իրարու հետ համաձայնած ներկայանան։ Այս միութեան զօրութեամբ, Քրիստոնէութիւնը նոր ոյժ ստանալով, պիտի կարենայ աւելի դիրքութեամբ Աւետարանի վարդապետութիւնը տարածել այնչափ ան աշխարհին մէջ։ Արեւելքի և Արեւմուտքի մէջ կրօնական կենդանի հաղորդակցութիւնը որչա՞ք ուրիշ օգուտներ ալ պիտի պտղաբերէ, հեկեղեցական կեանքը նոր զապափարներով պիտի հարստացնէ և գործունէութեան նոր ստեղծանքներ պիտի ստեղծէ։

Մարդ պիտի չգտնուի, որ սրտեռանդն իր ձով և բուրբ սրտով միութեան փափաքը չ'ունենայ։ Քրիստոնէիս զինապետ մը պիտի չգտնուի որ ըսէ։ — Ես կ'ուզեմ որ քրիստոնէաներու բաժանումը մինչև վերջ տււական ըլլայ — ։ Արեւելեան Եկեղեցւոյ պատրիարք կամ եպիսկոպոս կամ վանահայր կամ կրօնաւոր մը չկայ, որուն երբ միութեան խնդիրը առաջարկես, նա պատասխանէ։ — Ո՛հ, կ'ուզեմ որ ան ուզեր, ես քրիստոնէից բաժանումը իբրեւ կանոնաւոր կացութիւն կը նկատեմ — ։ Ընդհակառակն, նա քեզի պիտի ըսէ։ — Մենք բոլորով սրտիւ կը փափաքենք, որ ասանկ

գեղեցիկ գործ մը արդեամբ իրականանայ։ Մինք ամէն օր մեր ծխական աղօթքներու մէջ ալ այդ փափակեցներու կատարումը Աստուծոյէ կը խնդրենք —։ Ամէն այր և ամէն կին, ըլլան ուսեալ և զարգացեալ դասակարգէն, ըլլան սովորական և ժողովրդական շարքերէն՝ միեւնոյն պատասխանը պիտի տան։ Եւ եթէ հնար ըլլար անցած սերունդներն ալ հարցափորձել այդ մասին, անոնք ալ միաձայնութեամբ նոյնը պիտի կրկնէին։ Բնականորոյ կայսրներ, պատրիարքներ և քահանաներ, մինչև իսկ անոնք ալ որոնք միութեան ոլորտի և հակառակորդ կարծուած են, ամէնքն ալ պիտի պատասխանէին. — Մեր սիրտերուն ամենէն գեղեցիկ երազն է այդ, Գրիստոնէի լուսնային միութեան խնդիրն, ինչպէս էր առաջին տարիներուն մէջ —։ Նոյն ինքն Մարկոս Եփեսացին, Փլորենտինոյ ժողովին մէջ յուզուած միութեան խնդիրն մեծ հակառակորդը, պիտի չընդունի երբեք որ ինքը միութեան հակառակորդ եղած ըլլայ, այլ ընդհակառակն պիտի պատասխանէ. — Ես սրտագրաւ դիմում մը ըրի մեր ընդգրկման իրենց, և անոնք չուզեցին ինծի անսալ։ Վերջապէս... աշխարհի մէջ չկայ մէկը որ յաղթող ըսել —։ Ես բաժանուած կը սիրեմ. ես կ'ուզեմ որ թշնամի մի միշտ որո՞մ ցանէ ցորենի արտերուն մէջ։ Պէտք էր ճշմարտագէտ գիւղագրգիւ և անհատ մէկը ըլլա՞յ, այս կերպ միտք մը ունենալու համար։

Արդ երբ այս այսպէս է, եթէ երկու կողմէն ալ լրջօրէն հաշտութեան և միութեան փափաք կայ, եթէ երկար դարերէ Վեր այդ նպատակով աշխատանք թափուած է, առանց արդիւնք մը ձեռք ձգելու, հնար չէ ուրիշ հետեւութիւն մը քաղել, բայց եթէ ըսել, որ Թուրքիայի միութեան տեղի աւելցած են, որ միեւնոյն խնդիրը բոլորովին տարբեր տեսակէտներով նկատուած է. որով փափաքուած իրականացումը անհնար դարձած է։ Եթէ երկու կողմ միևնոյն առարկան ուզեն, սակայն նոյն անունին ներքեւ բոլորովին տարբեր բաներ հասկընան, անոնք կրնան տարիներ ու դարեր իրարու հետ բանակցել և երբեք իրենց նպատակը ձեռք ձգել չլայողիլ։

Ահա ինչ որ իսկապէս տեղի ունեցած է Եկեղեցիներու միութեան խնդիրն մէջ։

Որպէսզի այդ մասին եղած ծրագիր մը իրականութեան յոյս ներշնչէ, առաջին առնուելիք քայլը պիտի ըլլայ լաւ ճշգրիտ թէ ինչ կ'իմացուի ըսելով, և թէ ինչ միջոցներով և պայմաններով միութեանը պիտի հաստատուի։ Ահա այս է որ երբեք եղած չէ։ Լատին Եկեղեցին, միշտ հրամայելու վարժուած, պարզապէս ուզած է Արևելեան Եկեղեցին ստիպել, որ միութեանը ընդունի իր առած իմաստովը, առանց իսկ հարցնելու կամ փնտռելու թէ արդեօք նոյն իմաստը իր քոյր Եկեղեցին հաճելով է թէ ոչ։ Նա միշտ ինքզինքին այն զիջքը տուած է թէ. — Ես եմ որ օրէնք դնելու իրաւունք ունիմ։ Ով որ չուզէր միութեանը հասկնալ այն կերպով որ ես կը սահմանեմ, անկախ միութեան հակառակորդ մըն է։ Ըստ այսմ, օրինակի համար, Մարկոս Եփեսացին միութեան հակառակորդ մը նկատուած է, որովհետեւ նա չուզեց համակերպիլ միութեան այն ձևին՝ զոր Արևմտեան Եկեղեցին Փլորենտինոյ ժողովին մէջ կ'ուզէր սահմանել։ Ընդհակառակն նրա միութեան հակառակած չէր ըլլար, եթէ միութեանը իմացուէր այն կերպով, ինչ կերպով որ Արևելեան Եկեղեցին կը փափաքէր հաստատել։ Արևմտեան Եկեղեցւոյ տաքին մէջ, միութեանը նոյնանշան էր կատարեալ հաստատութեան հետ։ Արևելեան Եկեղեցւոյ նկատուած էր իբր ձեռմէական Եկեղեցւոյ ապստամբ դուստրը։ Արևմտեանը պէտք չուներ ոչ բան մը զեղչել և ոչ բան մը փոխել՝ միութեան հաստատուելու համար։ Արևելքն էր որ պարտաւոր էր բացարձակապէս ենթարկուիլ Հռոմայ քահանայապետին իրաւասութեան, և միանգամայն իբր ճշմարիտ ընդունիլ այն ամէն հաւատքի և պատկանութիւնները՝ զորս Լատին աստուածաբանութիւնը հետագայ ժամանակներու մէջ իւրովի կազմակերպած էր։ Հռոմի և Արևմտեանը բոլոր ձեռնարկները, զորս անոնք բաժանման օրէնքը կատարեցին, ասկէ տարբեր նպատակ չունեցան։ Նուիրակութիւններ, թղթակցութիւններ, աստուածաբանական գրուածներ, միաբանական ժողովներ, քաղաքական միջոցներու կիրառութիւններ, և երբեմն ալ արտաքին օժի միջոցներ, ամէնքն ալ մի միայն այդ ուղղութեամբ կատարուեցան։ Իսկ Արևելեան Եկեղեցին, միութեանը միշտ տարբեր տեսակէտէն նկատեց։ Իրեն իմացած կերպով, միութեանը բարե-

կամութիւն է, համաձայնութիւն է, եղբայրակցութիւն է, և ոչ երբեք հպատակութիւն: Նա Քրիստոնէութեան երկու ճիւղերը կը նկատէ իրրեւ երկու քոյրեր, պատուով ու իրաւունքով մին միւսին հաւասար: Նա համոզուած է եւս, որ միութիւնը վերահաստատելու համար, պէտք է վերագոյնալ այն դիրքին, որ դաժանութիւն առաջ տեղի ունէր: Ըստ այսմ Քրիստոնէութեան երկու մեծ կէտերը պարտաւոր պիտի ըլլան հաւատալ այն ինչ միայն, որչափ որ համաձայնութեամբ կը հաւատային, բաժանուել սկսելէն առաջ: Իրենց փոխադարձ յարաբերութիւններն ալ՝ պէտք է ունենան այն ձեւերն ու կերպերը, որոս ունէին առաջին ժամանակներուն մէջ: Արեւելք իրրեւ զեղծութիւնը կը նկատէ Միջին դարու մէջ Լատիններէն կազմուած վարդապետութիւնները, ինչպէս նաեւ իննստանիւրդ դարու մէջ հաւատոյ դաւանութեան վերածուած վարդապետութիւնները: Անոր կարծիքով, Արեւմտեան Եկեղեցին թողած է վարդապետական հին հիմքերը, և անոնց տեղ նորութիւններ է մուծած, ինչպէս եւ, Հոգւոյն Սրբոյ եւ յիշողոյ թղթումը՝ և ոչ տիրապէս ի ձօրէ, մաքրարանի (purgatoire) գոյութիւնը, Հոռոմի քահանայապետին գերակայութիւնը (primauté), և ուրիշ նմանորակ կէտեր: Պէտք է ուրիշն որ Արեւմտեան Եկեղեցին թօթափէ այդ վարդապետութիւնները, որ միութեան և եղբայրական համերաշխութեան արգելք կ'ըլլան: Երբ նա այդ գոհողութիւնն ընէ, այն համերաշխութիւնն զոր ինքն խանգարեց այդ նորութիւններով, անմիջապէս վերանորոգուած կ'ըլլայ:

Այն կողմէն կ'ըսեն. — Յոյներուն ամբարտաւանութիւնն է, զոր չեն ուզեր իրենց ճակատը խոնարհեցնել Հոռոմի քահանայապետին առջեւ, և այս պատճառով միութիւնը կ'արգելուի: Իսկ այս կողմէն կ'ըսեն. — Պապիւն ամբարտաւանութիւնն է, որ ինքզինքնին տիեզերաց վարդապետ կ'ուզեն ձեռնել, նոյնիսկ դաւանութեանց տէր, և կը պահանջեն որ ամէնքը իրենց առջև գտնուած խոնարհին: Այս է որ միութիւնը անհնար կը դարձնէ: Ըստ այսմ երկու կողմերէն իւրաքանչիւրը կը հետեւի իրարու ներհակ գաղափարներու, և միութիւնը երբեք չի կրնար իրականանալ:

Իրօք ալ կը տեսնենք, որ Արեւելեան Եկեղեցին գրեթէ միշտ մերժած է ընդունիլ միութեան նկատմամբ յայտնուած հոռութեան գաղափարը, որ իրեն անընդունելի կ'երևի, և կատարած ալ չկայ որ պապային ալ երբեք ընդունելիք չունի: Միայն քաղաքական յոյժ ստիպողական պարագաներու ազդեցութեան ներքեւ, երբեմն համամտութիւն ցոյց տուած ընդունելու այն կերպը, զոր Հոռոմ կ'ուզէր, ալ իրեն ատելի կ'երևէր: Քաղաքական պատճառներ եղան, որ Բիզանդիոնի կայսրերը յորդորեցին Հոռոմի հետ միութեան առաջարկներ ընել: Քաղաքական յոյժ ստիպողական պատճառներ եղան, որոնք Արեւելեանները պարտաւորեցին վաղանցուկ կերպով Արեւմտեան գաղափարին համակերպուիլ Լուսկոնի և Փլորինտոյ մէջ: Լուսկոնի մէջ հաւանեցան Լատիններու յաւակնութեան ազատելու համար, որոնք Բիզանդիոնի յունական գահին կը սպառնային, Փլորինտոյ մէջ ալ հաւանեցան՝ դատարանու պրկար թուրքերուն ձեռքէն պապու պահելու համար: Արեւելեան Եկեղեցւոյ ինչ ինչ մասերը, օրինակ, իմնութիւնները, վերջապէս ընդունեցին այն ձեւը զոր Հոռոմ կ'ուզէր, բայց ստիպ է որ Արեւելեան Եկեղեցին ընդհանուր առմամբ զայն միշտ մերժեց, և երբեք չի կրնար զայն ընդունիլ իր տեսակէտէն նայելով: Այս է պատճառը որ Արեւելեան Եկեղեցին աւելի կ'ուզէ միութիւն հաստատել Արեւմուտքի և Հին-Կաթոլիկներու կամ Անշիլքեանի հետ, քան թէ Հոռոմական Եկեղեցւոյ հետ: Որովհետեւ քաջ գիտէ և կը զգայ, որ այն միւս Եկեղեցիները երբեք պիտի չուզեն իրենց իշխանութիւնը տարածել իր վրայ, և թէ իրեն հանդէպ ինքզինքնին միայն իրրեւ քոյրեր, և նոյնիսկ իրրեւ կրասեր քոյրեր պիտի նկատեն, և Արեւելեան Եկեղեցին պիտի յարգեն իրրեւ իրենցմէ աւելի հին և աւելի արժանաւոր Եկեղեցի մը, մինչ Հոռոմ միշտ այս երկու ծայրերը կը ցուցնէ իրենց. — Կամ հպատակուիլ, կամ չմիաբանիլ. — և սակէ տարբեր բան մը պիտի չըսէ երբեք:

Թրգմ. Մ. Ա. Օ.

(Շարունակելի)